

17. Ярошко О. З. Україна і держави Центральної Азії: нова якість двосторонніх відносин. *Дипломатичні відносини України з країнами світу*. Київ : LAT & K, 2012. С. 165–167.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-585-6-44>

**Трубчанінов М. А.**

*кандидат історичних наук, доцент,  
доцент кафедри всесвітньої історії  
Харківського національного педагогічного  
університету імені Г. С. Сковороди  
м. Харків, Україна*

### **КРИМСЬКІ ТАТАРИ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ СТ.: ТРАГЕДІЯ НАРОДУ ТА СТРАТЕГІЯ ПОЛІТИЧНОЇ БОРОТЬБИ**

Друга половина ХІХ століття стала періодом глибоких трансформацій у житті кримськотатарського народу. Після поразки Російської імперії у Кримській війні та зміни політичної кон'юнктури у Чорноморському регіоні кримські татари опинилися в умовах жорстких адміністративних реформ, що спричинили масштабне переселення, втрату земель, руйнування традиційних соціальних структур і культурних інститутів. Проблематика становища кримських татар у ХІХ ст. представлена в роботах українських, кримськотатарських, російських і західних дослідників. Однією з ключових тем є еміграція кримських татар до Османської імперії, яку висвітлювали О. Губарєв, В. Возгрін, Б. Бардублі, Н. Бекирова, Л. Фірсов [1–3]. Зростання кількості історичних та етнографічних досліджень мусульманського Криму в другій половині ХІХ століття пов'язане передусім із науковцями, які мали кримські корені. Це стосується, зокрема, краєзнавців В. Х. Кондаракі або Ф. Хартахай, котрі походили з кримсько-грецьких родин.[5]. Дослідники підкреслюють, що еміграційні хвилі 1860–1880-х рр. суттєво змінили демографічний профіль Криму й спричинили руйнування соціально-економічної структури кримськотатарського суспільства.

Разом з тим цей період став початком динамічного національного відродження та формування нових стратегій політичної і культурної боротьби.

Попри наявність широкої літератури, цілісне бачення другої половини XIX ст. як одночасно періоду національної трагедії й початку організованої політичної боротьби потребує подальшої систематизації.

Поразка Російської імперії у Кримській війні та посилення імперського контролю над півостровом створили умови для дестабілізації кримськотатарського соціуму. Підозра в нібито нелояльності до імперської влади стала підставою для тиску на кримських мусульман, обмеження їхніх адміністративних прав, перерозподілу землеволодіння та суворого регулювання релігійних і освітніх інституцій.

Одним із найтрагічніших наслідків стала масова еміграція кримських татар до Османської імперії. За різними оцінками, у 1860–1870-х роках Крим залишило від 150 до 200 тисяч осіб. Це мало ефект демографічного шоку та спричинило занепад сільського господарства, ремесел та традиційних форм громади. Звільнені землі часто передавалися переселенцям із внутрішніх губерній імперії, що посилювало колонізаційний характер політики щодо Криму.

Разом з тим друга половина XIX ст. характеризувалася і народженням модерного кримськотатарського національного руху. Провідним його представником став Ісмаїл Гаспринський – реформатор освіти, видавець газети «Терджиман», ідеолог культурного відродження. Він прагнув видозмінити мусульманську школу, поєднати традиції та сучасні освітні практики, створити спільний культурний простір тюркських народів. Його ідея «єдності в мові, думці й дії» мала великий вплив на кримськотатарське суспільство й сприяла формуванню нової інтелігенції.

В цих умовах, одним із ключових чинників появи організованої політичної діяльності стало становлення нової кримськотатарської інтелігенції у 1870–1890-х роках. Саме ця група, вихована на поєднанні мусульманської та світської освіти, стала рушієм модернізаційних ідей. Постаті на зразок Ісмаїла Гаспринського сприяли тому, що політичний спротив поступово переходив із площини стихійних реакцій на соціальну несправедливість у площину усвідомленої, структурованої боротьби за права та збереження національної ідентичності. Саме в цей період фіксуються випадки пасивного спротиву: відмова громади виконувати окремі розпорядження, приховані протести проти рекрутства, саботаж адміністративних рішень, стихійні виступи проти зловживань чиновників. Хоча ці прояви не були організованими, вони свідчили про накопичення соціального невдоволення.

Кримськотатарські громади також активно використовували петиційні кампанії, юридичні звернення та інші легальні форми боротьби для захисту земельних і релігійних прав. Помірковані форми політичної активності поєднувалися з розвитком культурної журналістики,

літератури, видавничої справи та зусиль зі створення національної освітньої мережі.

Таким чином, друга половина XIX ст. стала періодом глибокої кризи, але водночас – модернізаційного зрушення, що підготувало ґрунт для подальшого політичного пробудження кримськотатарського народу в початку XX ст.

Попри драматичні демографічні та соціальні зміни, кримськотатарське суспільство продемонструвало здатність до самоорганізації, культурної модернізації та збереження національної ідентичності.

### **Література:**

1. Возгрін В. Історія кримських татар. У 4 т. Т. 3 : Кримськотатарське національне відродження. Київ : Критика, 2014. 432 с.

2. Гаспринский И. Русско-мусульманское образование. Бахчисарай : Терджиман, 1881. 54 с.

3. Губарев О. Переселення кримських татар у XIX ст. та його наслідки. Київ : Інститут історії України НАН України, 2009. 112 с.

4. Кримський А. Історія Туреччини і її письменства. Київ : Наукова думка, 1996. 512 с.

5. Керстін С. ЇобстКримські татари в російському дискурсі імперії. *Україна модерна*. 29.12.2014. URL: <https://uamoderna.com/md/jobst-tatars-imperial-russia/>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-585-6-45>

**Челік К. С.**

*старша викладачка кафедри кримськотатарської та східної філології  
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського  
м. Київ, Україна*

### **АКТУАЛІЗАЦІЯ ЛЕКСИКИ УКРАЇНСЬКО-ТУРЕЦЬКОГО ДИПЛОМАТИЧНОГО ДИСКУРСУ 2023–2025**

Питання лексичної точності та стандартизації дипломатичної комунікації є принципово важливим, оскільки вибір лексичних засобів безпосередньо впливає на інтерпретацію політичних позицій, наративів і правових статусів. Для перекладацької та викладацької практики це означає необхідність опори не на інтуїтивні мовні рішення,